

«Chicanos»

Associats a la resta de grups «hispanos» que malviuen als Estats Units, els «chicanos» són posseïdors d'una cultura que ha fet del mestissatge la bandera de la seva identitat.

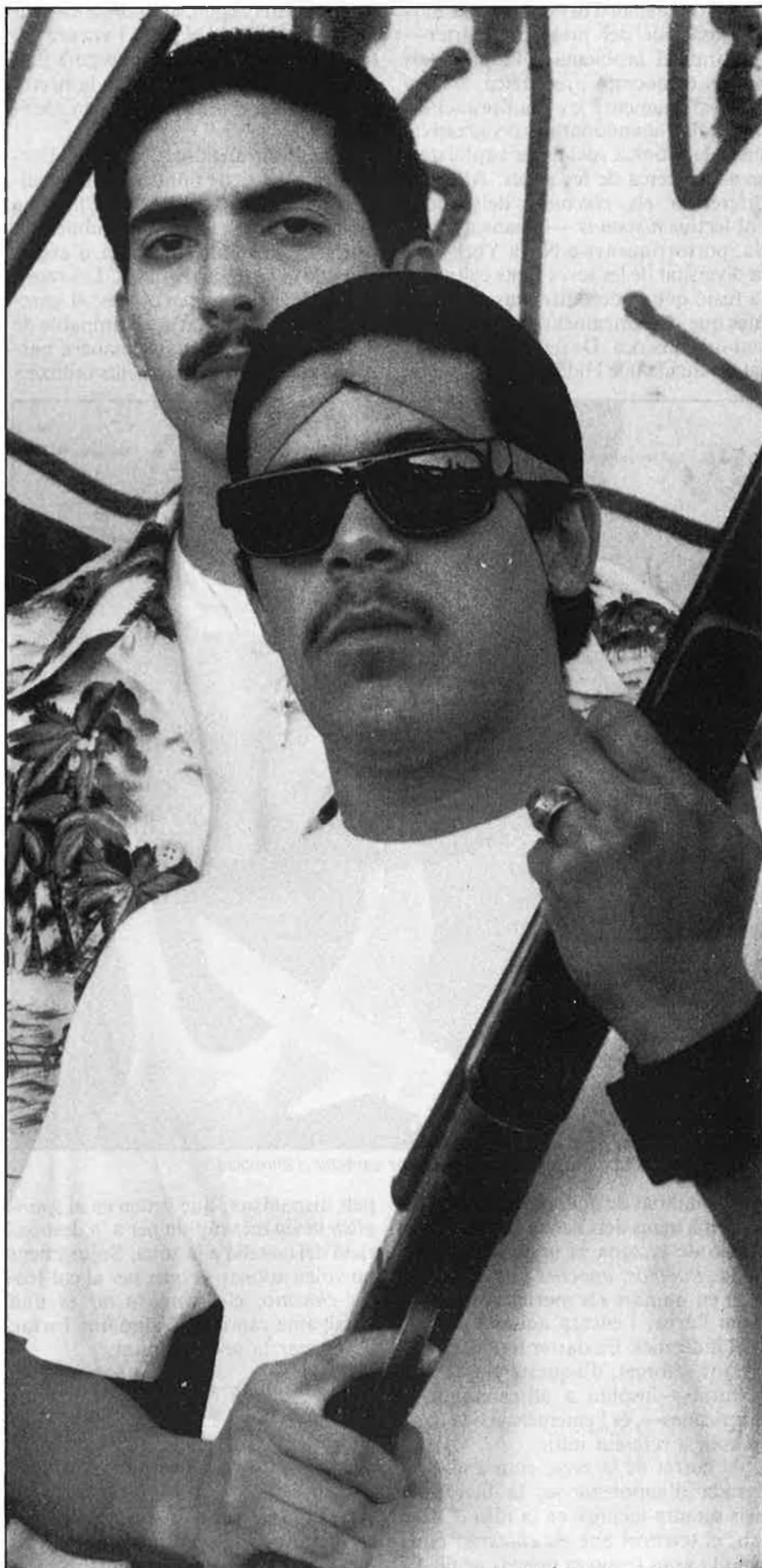
Santi Palos/Ramon Aymerich

Són allà des de molt abans que el General Santa Ana decidís entregar bona part del territori mexicà als Estats Units. La frontera, allò que els separa, defineix alhora la seva identitat. A cavall de dues cultures poderoses, els *chicanos* no acaben de sentir-se ni una cosa ni l'altra. Ells, per si de cas, prefereixen sonniar amb el retorn d'Aztlan, la misteriosa terra dels asteques.

Els *chicanos* prenen consciència de la seva identitat cap a la dècada dels seixanta. Els anys radicals serveixen també perquè aquest col·lectiu instal·lat fonamentalment als estats de Califòrnia, Nevada, Texas, Arizona i Nou Mèxic, desperti de la seva marginació. El terme *chicano*, utilitzat fins aquell moment en sentit pejoratiu, adquireix caràcter d'afirmació. Seran els *braceros*, el sector més espoliat del país, els que aixecaran la bandera de les reivindicacions. Reyes López Tijerina o Rodolfo Corki González seran alguns d'aquests líders camperols que, de bracet del moviment pacifista dels *anglos*, encapçalaran les primeres mobilitzacions.

Al voltant de les primeres lluites, apareixen tota una colla de manifestacions culturals que són el primer símptoma del ressorgiment *chicano*. Al cinema, un important moviment documentalista es fa ressò del procés. Però és sobretot al camp teatral on, de la mà de Luis Valdez, es posa en marxa el «Teatro Campesino», agrupació que, mitjançant els *actos* —petites representacions de contingut social i pedagògic— viatjarà d'una punta a l'altra del país. Tot aquest esclat culminarà amb la creació, el 1975, del moviment «Raza Unida», aglutinador de totes les organitzacions existents.

Tanmateix, aquest serà un any de reflux en les lluites. En qüestió de mesos, una nova generació, més *integrada*, urbana, farà seva la defensa de la condició. Edward Roybal, Salomon

A cavall entre dues cultures, ¿què se senten els «chicanos»?

Ortiz, o Esteban Torres —aquest darrer, assessor del president Carter— portaran el problema a l'àmbit dels partits demòcrata i republicà.

Paral·lelament, les manifestacions culturals abandonaran progressivament la crònica social per capbussar-se a la recerca de les arrels. Allò que diferencia els *chicanos* dels altres col·lectius *hispanos* —cubans a Florida, portorriquenys a Nova York— és la diversitat de les seves fonts culturals, la fusió que fa dels diferents grups ètnics que, històricament, han poblat el sud-oest americà. De fet, quan pel tractat de Guadalupe Hidalgo, el 1848, més

Rudolfo Anaya que, amb *Bless me. Ultima* —publicada el 1975 i encara no traduïda al castellà— aconseguia una de les més reeixides joies de la literatura *chicana*, escrita, això sí, en *spanGLISH*.

Spanglish: fusió-confusió de llengües que porta de bòlit els filòlegs anglesos i espanyols. El 1980, Christine Donistrophe, senadora republicana, cremava en públic una pila d'exemplars de la novel·la d'Anaya. Les raons d'aquesta actitud eren òbvies: el *spanGLISH* és una degradació abominable de l'idioma anglès. Són, de manera barroera, els mateixos arguments utilitzats

qüestions en un col·lectiu que ha fet del parasitisme cultural un estil de fer. La cultura de la frontera. Uns hàbits que, en el cas del roc *chicano* —revitalitzat ara per la pel·lícula de Valdés, *La Bamba*— es fan patents.

Molt temps oblidada, la música *chicana* va haver d'esperar que la seva influència s'evidenciés en d'altres gèneres per despertar l'interès de la crítica i els investigadors. Les dificultats per enquadrar la cultura *chicana* en un context de mestissatge artístic i racial, es tradueixen en una minsa documentació —amb molt de territori verge encara per explorar— i noms que, veritables llegendes per a la comunitat ètnica, són ben desconeguts fora del seu àmbit. En el cas de l'Estat espanyol, el material eixit es pot comptar amb els dits de les mans— ¿podeu creure que ni tan sols hi ha editat un sol disc de Ritchie Valens?

Si més no, discogràficament, podem situar el principi de la història musical *chicana* en els anys 20. És en aquells moments quan les grans companyies primer, i els petits segells després, comencen a editar una veritable allau de discos fets per i per a *chicanos*. Contenen bàsicament *corridos*, interpretats inicialment amb guitarra i veus fins que —per influència de la immigració italiana i alemanya— incorporen l'acordió, que esdevindrà l'instrument característic. També veuran la llum primitius intents de fusió amb el *blues* i el *country*, *rancheras*, valsos, tangos, polkas, boleros, mazurques... A 78 r.p.m. i en precàries condicions, grups i solistes plastificaran tot un seguit de velles cançons —algunes provinents del segle XVIII— que parlen de l'orgull de la raça, la duresa en el treball, la maleïda línia fronterera... Encara que cap artista no transcendí al mercat blanc, algunes guspises de sabor *chicano* acabarien per filtrar-se a les orquestres de ball americanes.

Quan el *rock&roll* fa aparició, era ineludible que, pel seu dinamisme, acabés per prendre contacte amb la riquesa musical *chicana*. Del-Fi Records s'especialitzà en gravacions de mexicans residents a Los Angeles. Després d'uns discrets inicis, el productor Bob Keane ensopegà l'any 1958 amb un tal Ricardo Valenzuela, que comandava The Silhouettes, una banda molt coneguda al seu barri, i que acabaria per convertir-se en Ritchie Valens. Malauradament, un any més tard, el 3 de febrer de 1959, desaparegué en el mateix accident que s'emportava a l'altre món Buddy Holly i Big Bopper. Tanmateix, va viure prou per a enregistrar —entre

«Chicano», un terme pejoratiu que va adquirir caràcter d'afirmació.

de dos milions de quilòmetres quadrats passen a mans dels Estats Units, la població de la zona és majoritàriament índia. *Pueblos*, *apaches* i *navajos* doblen en nombre els mexicans que habiten l'àrea, i encara aquests són en part indígenes. En darrer terme, el que en surt reforçat, d'aquesta amalgama cultural —insòlita a altres minories americanes—, és l'emergència de la terra com a referent mític.

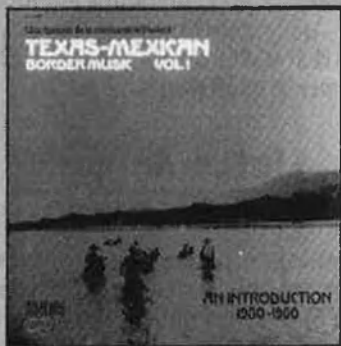
Al costat de la *raça*, com a ells els agrada d'anomenar-se, la literatura dels setanta incidirà en la idea d'*Aztlan*, el territori que els *chicanos* ocupen, la gran frontera que els acull. El més clar exponent d'aquesta línia és

pels hispanistes, que veuen en el *spanGLISH* la via més ràpida per a la desaparició del castellà a la zona. Segurament no volen adonar-se que, per al col·lectiu *chicano*, el *spanGLISH* no és una amalgama capriciosa, sinó una forma d'afermar la seva identitat.

Un tarannà, el del mestissatge a qualsevol preu, el de l'assimilació de qualsevol model lingüístic i cultural que se'ls posi per davant, que ha presidit de sempre la cultura *chicana*. De fet, el *spanGLISH* no és majoritari entre els escriptors *chicanos*, però tampoc no ho és el castellà *pur* o l'anglès *achicanado*. Semblen no tenir valor aquestes

La banda sonora d'una raça

Texas-Mexican Border Music 1930-1960 (Folklyric Records). Chris Strachwitz, erudit de la qüestió, compila tota una sèrie de llegendes com Lydia Mendoza —«La Alondra de la Frontera»—, Narciso Martínez —«El huracán del valle»—, Los Alegres de Teran, Pedro Rocha y Lupe Martínez, El Ciego Melquíades, Hermanos Prado, Los Tremendos Gavilanes i els increïbles Los Norteños de Nuevo Laredo. Tots ells clàssics absoluts de la música chicana tradicional. Sense oblidar d'altres que no hi són, com Montalvo y Berlanga, Jesús Casiano —«El Gallito»— Hermanos Sánchez o el Cuarteto Carta Blanca.

—The history of the Latino Rock Vol. 1 (Rhino Records). Bona antologia dels millors moments de l'Eastside Sound dels mitjans dels anys seixanta. Compta amb discos del Sir Douglas Quintet, Question Mark and the Misterians —autors dels «96 tears», inoblidable joia del garage-rock— liderats per Rudy Martínez, magnífic loser del roc chicano, que de ben segur encara s'arrossega pels tugaris de Texas.

—Los Angelinos (Zyanya Records). El títol ja és prou aclaridor. Un testimoni sense preu de l'actualitat del roc chicano de Los Angeles, amb la participació de The Plugz, Felix and the Katz, Ruben Guevara, Los Califas, Mestizo y Los Perros, amb sons que van des del hard-core fins al soul, el ska o el pop, tot filtrat per la idiosincràsia ètnica.

Quedaria encara gent tan important com Flaco Jiménez —«El Rey de Texas»—, una bèstia de l'acordió com Johnny Rodríguez, que treballa el country, Trini López, pasteuritzat però simpàtic, El Bravo Combo, Bobby Butler «El Charro Negro» —negre i chicano— i blanca achicanados com Ry Cooder, Joe King Carrasco o David Lindley. □

altres peces menors— tres cançons magistrals: «Donna», «Come On Let's Go» i, és clar, «La Bamba», trasplantació al nouvat llenguatge roc d'un tema nupcial mexicà.

Una vegada mort, la indústria va anar a la recerca d'un successor capaç de satisfer els aficionats al *latin rock*. Però cap dels intents (Chan Romero, Chris Montez) no hi reeixí. La seva herència fou recollida, cap a mitjan dels 60, pels mateixos *chicanos* de Los Angeles, en un curiós moviment anomenat Eastside Sound, que comptà amb un circuit propi de sales de ball, *disc-jockeys*, programes de ràdio i televisió i grups ara ben mítics com els Velvetons, els Apollo Brothers de Rubén Guevara, Cannibal & the Headhunters, The Salas Brothers. Grups que practicaven una síntesi de roc i sons variats de la qual Valens va ser pioner. L'Eastside Sound s'extingí aviat pel desenvolupament de la psicodèlia i el hippisme. Però amb l'esclat de la *new-wave*, quasi per art d'encateri, revifà en una generació que encapçalen Los Lobos i que tot just ha donat els seus primers fruits.

Per introduir-se al cada vegada més embolicat i fascinant escenari de les vibracions *chicanas*, res millor que localitzar les tres recopilacions discogràfiques que reportem en aquest mateix article. □

Flors mexicanes per a «La bamba».